

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

Megjegyzések a mondattan kérdéseihöz (Hadrovics László mondattana alapján)

A magyar mondattani szakirodalom alapvető művel gyarapodott a közelmúltban. A funkcionális magyar mondattan alapjai (Budapest, 1969. Akadémiai Kiadó. 368 lap) című munka szerzője, a kiváló szlavista és közismert szótáríró maga így nyilatkozik vállalkozásáról könyve előszavában: „A szakember számára bizonyára szokatlan, hogy több mint három évtized alatt, amióta filológiával és nyelvészettel foglalkozom, a magyar mondattanból még csak egy rövidke cikket sem írtam, s most egyszerre egy egész könyvvel jelentkezem. S mi több, olyan igénnyel, hogy a magyar szintaktikai gondolkodásban új utakat törjek.”

A magyar nyelvtani eszközök használati szabályainak a leírása a mondattanban eddig — azt lehet mondani — eléggé elnagyolt volt. SIMONYI ZSIGMONDnak a részletekbe is alaposan beható munkássága folytatást kíván. Akadémiai nyelvtanunk, A Mai Magyar Nyelv Rendszere — mint a cím is utal rá — inkább új rendszerezésre, és SIMONYIVAL szemben a rendszer teljességére törekedett. A magyar morfológiáról (tőtan, a ragozás és képzés szerkezeti és alaki kérdései) aránylag teljes képünk van, de a szintagmák, ragok, névutók, kötőszók és mondatfajták absztraktabb nyelvtani, de főleg konkrétabb jelentéstani szabályait, alkalmazásának feltételeit részleteiben még korántsem tártuk fel. H. könyve főleg a szintagmákban és mondatfajtákban szereplő szófajok jelentéstípusainak az elemzésében ad újat, de egész szemléletében is jelentős az új: a szöveg kommunikációs funkciójának a nagyobb figyelembe vétele, a stilisztikai szempont erősebb érvényesítése.

H. mondatszemléletének lényeges vonása, hogy a mondatot szintagmatikus felépítésűnek látja és a szintagmák egészen részletes jelentéselemzését végzi el. Ez az elemzés a szintagmatagok szófaji sajátosságaira, a szófajok jelentésviszonyaira épül. E jelentéselemzésen belül különös tekintettel van: a) a lexikológiai—frazeológiai egységek kialakulásának fokozataira; b) arra, hogy a szintagmákat milyen típusokban szokták átvitt értelemben használni, hogy tehát a szintagma jelentése mikor megy át a konkrét (fizikai) síkról az absztrakt (pszichikai) síkra; c) arra, hogy az egyes szintagmatípusokat milyen mértékben használják képes értelemben, stilisztikai eszközként, emocionális értékkel. Mindebből következik, hogy H. mondattana túllép a szűkebb értelemben vett nyelvtan területén. Tulajdonképpen szövegelemzést végez, amely együttesen veszi számba azt, ami a nyelvtan, a lexikológia, a frazeológia meg a stilisztika körébe tartozik, sőt ezeken túlmenően olyan észrevételei is szép számmal vannak, amelyek a parole területét érintik, amennyiben az elemzett jelenség egy-egy konkrét szövegrész speciális sajátága. Minden fejezetben megkülönbözteti az általános nyelvhasználatot a ritka stílussajátságok-

tól, ami nagy pozitívum. Figyelembe veszi az egyes szavak informatív értékét is, például vizsgálja, hogy a főnév mond-e újat a nominális állítmányi részben. A *Terus néni áldott jó lélek* mondatban a *lélek* szó szinte felesleges, informatív értéke csekély — ahogy megállapítja.

Jellemző még H. mondattanára, hogy sokszor megemlíti a szinoním mondatszerkezeteket, valamint azt, hogy milyen szerepekben nem lehet használni valamely szintagmatípust. E két utóbbi szempont sok rokon vonást mutat az újabb nyelvtudományi törekvésekkel.

Ezekhez kapcsolja H. munkásságát még két — már említett — sajátosság: a szófajok jelentőségének a kiemelése, valamint a nyelvtani eszközök használata pontos, főleg jelentéstani feltételeinek a körülírása, illetőleg az erre való törekvés.

Fontos szerepe van H. mondatelméletében annak, amit *ő tudati tartalék*-nak nevez. Ezt így írja körül: „egész tudati tartalmunk sohasem kerül nyelvi megformálásra, de tisztában kell lennünk azzal, hogy a nyelvi megformálásban egész tudati tartalmunk részt vesz. A közlés alkalmával tudati tartalmunk két részre oszlik, az egyik rész nyelvi alakot nyer, a másik megmarad *t u d a t i t a r t a l é k* nak. A közlés pszichikai mechanizmusának ez egyik nagy törvényszerűsége, amelynek jelentőségét a nyelvtan számára nem lehet eléggé hangsúlyozni” (31).

H. tudati tartaléka — ahogy látom — három szintű jelenséget foglal egybe. A tudati tartalék egyrészt lexikológiai természetű, azaz az egyes szavak jelentésének konstans eleme az egész nyelvközösség számára, ezért a szótárak is feltüntetik a szójelentés definíciójában. H. így ír erről: „Ha falusi gyerektől megkérdelem: *hol van apád?* nyugodtan felelheti: *szánt*; — *hát anyád hol van?* — *fej*; és a bátyád? — *horgászik*. Az ilyen gazdag tartalmú igék tehát önmagukban nemcsak a cselekvés tárgyára, hanem sokszor a helyére is közlést tartalmazhatnak. Természetes tehát, hogy a tárgyat kitenni nem kell. Ebben is a nyelv csodálatos takarékosága nyilatkozik meg, amelyre számos helyen rámutatok. Amit nem mondok ki, az megmarad tudati tartalékban. A nyelvi megformálásban aktívan részt vesz, de nyelviileg nem formálódik meg” (67).

A tudati tartalék másik típusa szintaktikai-grammatikai természetű, azaz bizonyos grammatikai formákhoz (például igen gyakran alany nélküli nominális állítmányhoz) van kötve. A hiányzó rész a beszédhelyzet tárgyi valósága szerint egyértelműen adott. Az akadémiai nyelvtan is tárgyalja az ilyen beszédhelyzet alapján lehetséges hiányos mondatokat. H.-tól a következő példát említhetjük e típusra: „a háziasszony a már tollasodó csirkéket bizonyos jegyek alapján csalhatatlanul megkülönbözteti, hogy melyikből lesz kakas, melyikből jérce. De nem kell kimondania: *ez a csirke jérce lesz, ez a csirke kakas lesz*, csak rábök és ennyit mond: *jérce, kakas*. A közlés hiánytalan. A többit a beszédhelyzetbe ágyazott tudati tartalék helyettesíti. Ugyanez történik, ha egy fiú az utcán felismeri az apját: *az apám*; vagy ha egy apa egy társaságban bemutatja a fiát: *a fiam*” (51). A nyelvtanok az ilyen szerkezetükben hiányos mondatokat csak annyiban tárgyalhatják, amennyiben határozott grammatikai formákhoz vannak kötve és bizonyos helyzetekben mint tipikus közlésmódok kialakultak.

A tudati tartalék harmadik típusa csak a konkrét szövegösszefüggés, beszédshituáció és ahhoz fűződő többé-kevésbé bonyolult asszociációsor alapján értelmezhető, szintaktikai-grammatikai szempontból nem tipizálható, csak

a szöveg stilisztikai elemzésekor lehet számbavenni. Ami „kimaradt” a szövegből, az a szöveg hőseinek egyéni életkörülményeivel magyarázható. H. idevágó példáját Gárdonyitól veszi. A haldokló öreg paraszt azt súgja: A kardomat. „Odatesszük — rebegete könnyben fulladozva az öregebbik fiú. Mert egy szóból is meg lehetett érteni, hogy a negyvennyolcas kardjára emlékezteti őket. Sokszor megmondta, hogy azt vele temessék el” (31). Az efajta tudati tartalék tárgyalása a mondattani elemzést a parole-stilisztika területére vezeti. Nem világos, hogyan gondolja H. az ilyen természetű tudati tartalékoknak egy rendszeres mondattanban való tárgyalását.

H. típusmegállapító, osztályozó elemző módszere empirikus. Példáinak zömét a magyar regény- és novellairodalom klasszikusaitól (Jókai, Mikszáth, Gárdonyi, Móricz) veszi. Munkáját azonban nem úgy kell tekintenünk, hogy kész elképzelésekhez keres innen-onnan kiragadott példákat. A filológus-nyelvész alázatával először összegyűjti az óriási anyagot, s ennek a rendezése és átgondolása után állapítja meg a szabályszerűségeket. A gyűjtött anyag óriási terjedelme teszi lehetővé, hogy H. az altípusok, átmenetek megállapításában messzemenően túllép nemcsak az akadémiai nyelvtanon, hanem azon is, amit SIMONYI a Magyar Határozók-ban és a Magyar Kötőszók-ban elének tár. Persze H. nem dolgozza fel az összes ragokat, névutókat, kötőszókat, csak módszertani tanulságul kiválaszt egyes súlyponti fejezeteket: a nominális mondatot, a tárgyias szintagmát, a *-tól, -től* ragos határozót, a birtokviszony szerkezeteit, az ellentétes mondatot és az összetett mondatok közül főleg a függő mondatokat. H. e kulcsfont szerepű fejezetekkel példát akar mutatni egy teljes mondattan megírására. Példaanyagának rendszerezésével kettős célt ér el. Egyrészt a módszertani tanulságokon túl konkrét anyagot ad a mondattan egyes fejezeteihez, másrészt az említett írók nyelvének a feldolgozását kapjuk a megadott szempontok szerint. H. művében a magyar regényírás klasszikusainak a mondatalkotó műhelyével ismerkedünk meg.

H. munkájának a felmérése, elemzése a magyar mondattanírás szempontjából rendkívül fontos. H. könyvének e jelentőségét elsősorban nem általános tételeinek a kifejtési módjában látom, hanem abban a módszerben, amelyet az egyes fejezetekben alkalmaz. Ezért kritikai ismertetésemben foglalkoznom kell az egyes részfejezetekkel is. Ezek taglalásában azonban — terjedelmi okokból — lehetőségeim szerények. Ezért részletesebben csak azokat a fejezeteket mutatom be és kísérem megjegyzésekkel, amelyekhez sok hasonló még kidolgozásra vár (a *-tól, -től* ragos határozó, az ellentétes mondat, az alárendelő összetett mondat). A többi fejezetekhez (nominális mondat, tárgyias szintagma, birtokviszony), csak egy-két, inkább elméleti jellegű észrevételt fűzök.

A *n o m i n á l i s m o n d a t* fejezetében H. szerint közlési szempontból gyakoribb az a típus, amelyben az állítmány szűkebb körű fogalmat jelöl. Kommunikációs szempontból ugyanis az *Ez a madár seregély, A néprajz tudomány* mondatokban az alanyt tágabb körűnek, számunkra körülhatárolatlanabbnak veszi, amelyet az állítmány aztán pontosabban meghatároz. Bevallom, ebbe a sajátos gondolkodásmódba nehezen tudok behelyezkedni, hiszen *ez a madár* individuumot jelöl, vagy ha úgy értem, hogy *ilyen fajta madár*, akkor sem tágabb körű mint a *seregély* fogalmi tartalma, hanem egyenlő vele, hiszen nem a szövegből kiragadott, absztrakt *madár* szóról van szó. Az ilyen mondatok elemzésében az akadémiai nyelvtan szigorú megrovását, a formális logika vádjával való illetését nem tudom elfogadni.

Igen tanulságos A nominális mondat mint stílus eszköz című fejezet és A nominális mondat érintkezése más kifejezőmódokkal című szakasz. Ez utóbbi a nyelvtani szinonimika szempontjának ugyancsak a stilisztika számára való gyümölcsöző érvényesítése.

A tárgyas szintagma című fejezetben H. a nyelvtani tárgy definícióját úgy adja meg, hogy a tárgyas szintagmát a valóság objektív tulajdonságaiból levezetettnek fogja fel. E szerint tárgyról akkor beszélünk, ha a cselekvés szándékos, irányított, s a cselekvés és a tárgy tartósan érintkezik. Így azonban nehéz megmagyarázni, hogy miért ne volna tárgy a *Ráköppött a falra*, *Sokáig néztem rá* mondatokban, hiszen a szándékos és irányított cselekvés ezekben is megvan, a tartós érintkezés pedig vagy megvan vagy nincs, de csakúgy van meg vagy nincs, mint a *Leköpte a falat* vagy a *Sokáig néztem őt* mondatokban. A szándékosság kötelezővé tétele is furcsa. *Véletlenül feldöntöttem a virágállványt*, *Alvás közben megnyomtam a nyakamat*, *A szél fújja a levelet* — e mondatokban a cselekvés nem szándékos, legalábbis a *szándék* szónak a köznapi értelmében.

Ebben a fejezetben fejt ki H. azt a — talán legkülönösebb — nézetét, amely a mondattan határait szinte a végtelenig tágítja ki. Ezt írja: „téves az a sokat hangoztatott tanítás, amely szerint a nyelvfejlődés folyamán a nyelvtani szerkezet sokkal lassabban változik, mint a szókinés. . . Ha használatba jön egy-egy új szó, mint *brigád*, *diszpécser*, ettől a magyar szókinés struktúrája semmiféle változást nem szenved, a főnevek száma kettővel gyarapodott. E szavak szintaktikai beilleszkedését két példával szemléltetem: *új brigádot szerveztek*; *a régi diszpécsert leváltották*. A szintaktikai változás itt legalább akkora, mint a szókinésbeli. A *szervez* és *levált* igék szintaktikai mezője szélesedett, a két ige most már eggyel több főnevet vehet maga mellé tárgyként. Igaz, hogy ez csak mennyiségi változás, de a szókinésé is az” (64).

Legyen szabad itt egy gyakorlati vonatkozású ellenvetést tenni. A *brigád* és a *diszpécser* szavak a nyelv szókinésében nemcsak mennyiségi elemek, hanem a maguk rögzített alakjával minőségek is, amelyeket például a magyarul tanulónak emlékezetébe kell vésnie. De a *brigádnak*, mint a *szervez* ige tárgyának és a *diszpécsernek*, mint a *levált* ige tárgyának a használatát nem kell külön megtanulni, ez kész mintákhoz, a *szervez* és a *levált* ige már kialakult szintaktikai-szemantikai struktúrájához igazodik mechanikusan. Az egyik esetben újítás történt a *langue*-ban, a másik esetben a gyarapodás csak a *parole*-t érinti.

De hátra marad még egy fontos kérdés: a nyelvtan szintaxis fejezetében, annak a tárgyról szóló részében kell-e felsorolni az összes tárgyas igéket, sőt ezeknek tipikus szintaktikai-szemantikai környezetét? Ha igen, ugyanez áll az összes határozóragokra, névutókra, azaz a szintaxisban fel kell sorolni az összes igéket, amelyek a *-tól*, *-től*, a *-nak*, *-nek*, a *-val*, *-vel* stb. raggal állnak, legalábbis akkor, ha az ilyen kapcsolatban valami korlátozás van, sőt ez sem elég, hanem minden egyes igéhez meg kell adni a raggal használatos tipikus környezetet. Egyébként feltehető, hogy ez a végtelenbe nyúló anyagfeltárás is a szintaxishoz tartozik, de véleményem szerint a szótár szintaxisához, azaz a szótár egyes tételeinek, szavainak a szintaktikai-szemantikai jellemzéséhez. H.-nál nincs élesen elkülönítve a szótár és a nyelvtan feladatköre, mert mint említettem, ő a szintaktikai elemzést a szöveganalízis szempontjából nézi, a szövegben pedig szótári és nyelvtani információk együttesen jelentkeznek.

Azzal, hogy H. a szintaxis területét végtelenné szélesítette, — legalábbis a fent idézett elmélete szerint, mert a gyakorlatban a feladatot ő is szűkebbre vonja, tulajdonképpen igen hasznosan járult hozzá a nyelvtan illetékességi körének a vitájához. Egyébként H. gyakorlati munkája alapján, tehát amit az egyes kidolgozott fejezetekben látunk, a nyelvtan feladata valahogy így fogalmazható meg: a szótári jellegű információk alapján a hasonló viselkedésű szótári, illetőleg egy lehetséges morfématári elemek összesítése, csoportosítása, rendezése nyelvtani (szintagmatikus, raghasználati stb.) keretekbe. Ez azonban felvet egy további kérdést: mi a nyelvtannak a szótárban nem realizált, külön domíniuma, amelyet nem a szótárból vontunk el, hanem a szótárhoz adunk?

A *birtokviszony* című fejezet elkápráztató gazdagságban mutatja be a birtokviszonyt (értsd: birtokos szerkezetet vagy ki nem tett birtokos és birtokos személyjeles szó viszonyát: *házam*) alkotó szófajok szemantikai csoportjait. E fejezet rádobent az olvasót minden eddigi feldolgozás elnagyoltságára. Persze a fő- és alcsoportokba való besorolások másfajta elképzeléseket is lehetővé tesznek. Nagyon érdekes és fontos típus, amelyben a cselekvést jelentő szó a birtokos jelző: *a bűntény színhelye, a halál órája, a kísérlet eszközei, az értekezlet tárgya, az öngyilkosság oka, az utazás célja, a fejlődés üteme, a fogadtatás módja, a gyógyulás feltétele* stb. E szerkezetekben a második tag nagyjából megfelel a határozó fajtáinak. A határozóféleség tartalmi viszonya tehát a legtöbb esetben főnévvel kifejtett módon (*helye, ideje, célja, oka* stb.), nem határozói mondatrészsel is közölhető, s ilyenkor párhuzamot mutat a határozórag vagy kötőszó használatával: *A gyűlés helye a nagyterem : A gyűlés a nagyteremben van. Érkezésem ideje kedd : Kedden érkezem. Gyógyulásának feltétele, hogy pihenjen : Ha pihen, akkor meggyógyulhat.*

A *-tól, -től* r a g o s h a t á r o z ó fejezetével H. példát akar nyújtani a határozóragok és a névutók mondattani feldolgozásához. (Ez a mondattan legterjedelmesebb része.) Módszere hasonlít SIMONYIÉHOZ. A forma felől indul el, a ragalakot tekinti kiindulópontnak. SIMONYI a Magyar Határozók-ban felvesz néhány nagyobb jelentéscsoportot és ezeken belül kisebb jelentéskörökbe osztja be a *-tól, -től* ragos határozóval járó igéket, mellékneveket. SIMONYI fő osztályai a következők: 1. helyhatározó; 2. időhatározó; 3. hasonlító határozó; 4. eredethatározó szűkebb értelemben, ide tartozik a szenvedő szerkezetbeli *-tól, -től*; 5. eredethatározó tágabb értelemben; eszközhatározó; okhatározó. H. fő osztályai: 1. távolítás és elválasztás; ide hely- és időhatározók tartoznak és olyanok is, amelyeket SIMONYI tágabb értelemben eredethatározónak vesz (*elszakad, elválaszt, eltölt, megfoszt valamitől*); 2. eredet; 3. ok és megengedés. H. alosztályai — különösen a helyhatározókon belül — világosabbak, jól tükrözik a raghasználat jelentéstani sémáját. SIMONYI a helyhatározói használatot nagyon elnagyoltan tárgyalja. Ugyanakkor nagyobb gondot fordít a szinoním szerepű ragokkal, névutókkal való összehasonlításra, például a *-tól, -től* és a *miatt* használati különbségeire. H. szépen fejtegeti az eredet és az ok közti átmeneteket.

H. feldolgozásából kétségtelen, hogy a raghasználat szemantikai sablonjainak a megállapításához csak valami ilyenféle úton juthatunk el. Először össze kell gyűjteni azokat az igéket, mellékneveket, amelyek mellett a rag előfordul. Ha a raghasználatról valóban pontos képet akarunk kapni, akkor szövegfeldolgozásokon kívül nem nélkülözhetjük az adott kor értelmező szótárát. Különböző kiszolgáltatók magunkat a feldolgozott szövegek esetlegességeinek. A következő lépés már sokkal nehezebb: megállapítani, melyek

az ige melletti raghasználat feltételei, azaz milyen jelentésű igék mellett milyen szófajú és milyen jelentésű tőhöz járul a határozórag. Csak ezután lesz lehetséges a raghasználat pontosabb meghatározása, szemantikai, alcsoportok felállítása.

A szemantikai fő- és alcsoportok meghatározásában mindig van bizonyos szubjektív elem. Ez világos SIMONYI és H. *-tól, -től* ragos fejezetének az összevetéséből, de magának H.-nak a fejtegetéseiből is. Maga is nem egyszer problematikusnak látja a besorolását (például a 129. lapon). Maguk a konkrét besorolások is nemegyszer ellentmondásosak. Például a távoltítás és elválasztás osztályában a második alcsoport igéi így vannak jellemezve: olyan tárgyias cselekvés, amely mozdulatot jelent ugyan, de amelynél a cselekvő lényegében helyben marad. Ilyen igék az *elvesz, elszed, elránt*. Ezek között szerepel az *elhoz* ige is, erre azonban nem illik rá a megadott jellemzés, hogy tudniillik a cselekvő lényegében helyben marad. Egy másik ellentmondó besorolás: a „bizonyos távolságra levés” szemantikai alcsoportjába tartozik az *elhajlik* ige ezzel a példával: *A csatorna egy helyen nagyon elhajlik a faltól*. Viszont a fejezet legvégén, mint laza összefüggést mutató határozótípus képviselője szerepel a következő példamondat: *„Az út a fehér sziklától letér a völgy mélyébe.”* Nem látok lényeges különbséget a két példa között besorolhatóságuk szempontjából, hiszen mindkettőben „háttérbe szorult a mozgásképzet”, sem a csatorna, sem az út nem mozog.

Egzaktabban ragadhatók meg a jelentéstani csoportosításnál azok a raghasználat produktivitása szempontjából lényeges sajátosságok, amelyek a vonzatszerűséggel függenek össze. A raghasználat kötöttsége vagy kötetlensége szempontjából négy fokozatot vennék fel. Az igék szemantikai csoportosítását talán célszerűbb volna e négy csoporton belül elvégezni. 1. Bizonyos meghatározott feltételek mellett a raghasználat korlátlan, azaz lényegében bármely ige mellett előfordulhat. A *-tól, -től* rag esetében a meghatározott feltétel az időhatározói használat. Itt tehát az a tő korlátozott erősen, amelyhez a rag járul, nem az igéi tő. Nem mozgást jelentő igék mellett is előfordulhat *-tól, -től* ragos időhatározó (*pihen, ül, alszik*). Bizonyos korlátok azonban itt is vannak és lehetnek. Úgy látszik például, hogy az igekötős igék ez esetben nem használhatók, ha mozzanatos akciómínőségűek (*megpihen, leül, elalszik*). 2. A második fokozathoz tartozik a H. által is felsorolt igék jó része. Erre a fokozatra az jellemző, hogy a *-tól, -től* ragos határozó nem kötelező az ige mellett s nem is értjük hozzá az igéhez, azaz szabad határozó. Az ige jelentéstípusa azonban már korlátozott, s természetesen a határozó jelentéstípusa is meg van szabva. Ide tartozó igék például: *elmegegy, elfut; reszket, ragyog*. 3. A harmadik fokozathoz azok az igék tartoznak, amelyek mellett nem kötelező ugyan a *-tól, -től* ragos határozó, de a *-tól, -től* funkcióját hozzáértjük az igéhez. Itt már vonzatról van szó. Ilyen igék: *búcsúzik* (valakitől), *visszaszerez* (valakitől), *fél* (valakitől vagy valamitől), *kap* (valakitől). — 4. A negyedik fokozatba olyan igék tartoznak, amelyek mellől nem maradhat el a *-tól, -től* ragos határozó. Ezek a kötelező vonzatos igék: *ered* (valakitől, valamitől), *tartózkodik* (valakitől), *eltölt* (valakitől, valamitől), *elválaszt* (valakitől, valamitől). A felsorolt példák mutatják, hogy a *-tól, -től* ragos határozó vonzat jellege sok esetben együttjár a tárgyragos főnévi vonzattal is. Ez a körülmény a *-tól, -től* használatának a jellemzéséhez is hozzátartozik.

A vonzatszerűség és az igék jelentéstani csoportosulása illetőleg az ezzel összefüggő határozótípus között találunk bizonyos összefüggést. Például az elkülönülést és elkülönítést, valamint szűkebb értelemben eredetet jelentő

határozók körében sok a vonzat, az egyszerű mozgást jelentő igék melletti helyhatározók és az okhatározók körében kevesebb. A vonzatszerűség szempontjából határozott gyengülés észlelhető, ha az eltávolodás kifejezésétől az igazi ok felé haladunk, ahogy ezt szépen mutatja H. anyaga.

Külön tárgyalnám az átalakítással (transzformációval) összefüggő, erősen produktív szerkesztésmódokat. Itt leginkább a *-tól, -től* ragos ágens szerepét kell megemlíteni. H. helyesen mutat rá arra, hogy az ilyen használat a szenvedő értelmű határozói igenév mellett a legszokásosabb.

Az ellentétes mondatok vizsgálatában H. különös gondot fordít az árnyalatok, átmenetek feltüntetésére. Az eredmény: az ellentétes mondatok altípusainak eddig nem ismert gazdagságát mutatja be. Fő osztályai eltérnek az akadémiai nyelvtanétitől. Az akadémiai nyelvtan — a magyar mondattanírás hagyományait követve — három fő típust különböztet meg: a) szembeállítást, amelyre az jellemző, hogy az egyes tagmondatok tartalmukat tekintve érvényesek, igazak, tényként elfogadottak. Példa: *Bubenyik fűtőrészelt a bakon, a lovak pedig vígan kocogtak előre*; — b) megszorító ellentétet, amelyről akkor van szó, ha a második tagmondat olyasmit tartalmaz, amelynek az ellentéte következik az elsőből. Példa: *Habár fölül a gályá, — S alul a víznek árja — Azért a víz az úr*; — c) kizáró ellentétet (ellentmondást); itt a tagmondatok tartalma kizárja egymást. Példa: *A kártyához nem világosság kell, hanem szerencse*.

H. csoportosítása más. A következő három fő osztályt állapítja meg: 1. egyszerű ellentét; ide tartozik a fenti a) és c) típus; 2. megengedő ellentét. Itteni példái nagyjából a fenti b) típussal egyeznek meg; 3. korlátozó ellentét; ezt a típust az előző sajátos fajtájának tekinti, de külön típusba sorolja. Példa: *Ezen mindenki nevetett, csak ő nem*.

Ennek az osztályozásnak az a különössége, hogy nagyobb rokonságot mutat az egyszerű szembeállítás és a *hanemes* kizáró ellentét között, mint a szembeállítás és a megszorítás között. Az egyszerű szembeállítás és a kizáró ellentét közös fő osztályba kerül, azzal a megjelöléssel, hogy egyszerű ellentét. Nyilván az a megfontolás vezette a szerzőt, hogy a megengedő jelleg megléte vagy hiánya a döntő osztályozási szempont. Más aspektusból azonban közelebb áll egymáshoz a szembeállítás és a megengedő jellegű ellentét, mint e kettő és a kizáró ellentét. Az előbbi kettő ugyanis abban megegyezik, hogy tagmondataik tartalma egyszerre lehetséges. Ez a rokonság a kötőszóhasználatban is megnyilvánul. A *de* lehet az egyszerű, szembeállítással rokon ellentét, és a megengedő, megszorító mondatok kötőszava egyaránt. *Mi fejlődünk, de ő egészen tönkrement*. (Itt szembeállító az ellentét.) *Elemér könnyelmű suhanc, de alávalóságot nem követett el soha*. (Itt megszorító — megengedő ellentét van.) *Igaz, a hanem* is lehet megszorító — megengedő ellentétes mondat kötőszava, erre éppen Jókaitól lehet sok példát találni, de ez a használat az irodalmi nyelvben nem állandósult.

A sok finom árnyalatnyi különbség rögzítése a kötőszóhasználat feltételeinek a megállapításában nagy előrelépést jelent H. munkájában. További feladat marad, hogy a kötőszóhasználat feltételeit ne annyira vagy ne csak a definíciós módszerrel, hanem a tagmondatok alkatrészeinek nyelvtani adottságaival is próbáljuk meghatározni. Csak egy-két típussal kapcsolatban mutatok rá arra, mire gondolok.

Az olyan egyszerű szembeállítások mint *A feleségem jót akart, én rosszat akartam* tipikusan olyan szerkezetek, hogy mindegyik tagmondatban legalább

két-két mondatrész van egymással szembeállítva (példánkban: *feleség—jót; én—rosszat*). Ez egyáltalán nem jellemző a kizáró ellentétes, sőt a megszorító mondatokra sem. Arra vonatkozólag is kellene pontosabb fogódzót találni, hogy a szembeállításokban mikor lehet a *de*-t használni, és mikor nem. Az előbbi, kötőszó nélküli példamondatokban a *meg* és a *pedig* kötőszó éppúgy használható lenne, mint a *de*. Viszont a fentebb említett *Bubenyik füttyörészett*... kezdetű példamondatban nincs helye a *de*-nek. A használati szabály itt valószínűleg olyasmi, hogy szembeállító ellentét esetén a *de*-t akkor használhatjuk, ha a két mondatban ellenkező jelentéspólusú szavak illetőleg mondatdarabok vannak. Ha például eseményeknek csak egyszerű időbeli párhuzamba állítását akarjuk ellentétes jelentésű szavak szembeállítása nélkül (az ellentétes jelentés nem az antonímia értelmében veendő), akkor a *de* nem használható. A kötőszóhasználat szabályszerűsége azonban még ennél is bonyolultabb. Vegyük a következő mondatot: *Az ifjú hadvezér ellensége volt mindenkinek, aki szónokol, de megbecsült mindenkit, aki tesz. E mondatban ellenségnek lenni — megbecsülni; szónokolni — tenni* jelentésbeli ellentétpárok. (Említettük, az ilyen ellentéteket magukba foglaló mondatokban lehet *de*. Van is.) De az a furcsa, hogy ebben a mondatban viszont nem lehetne a *pedig*-et vagy a *meg*-et alkalmazni. A már említett *Mi fejlődtünk, de ő egészen tönkrement* mondatban lehet (ahogy van) *de* is, de a másik két kötőszó is. *Az ifjú hadvezér*... kezdetű mondatban a kontrasztív ellentétet hordozó szavak többsége nem névszói természetű. Azokban a példamondatokban, amelyeket H. a 178. lapon felsorol, a mondat első helyét elfoglaló kontrasztív tag: névszó. *Ember tervez, isten végez. A hit az privát dolog, a gyónás meg nyilvános*. Stb. Vajon ez nem feltétele-e annak, hogy a *meg* és a *pedig* használható legyen? Nem, mert az ilyen mondatok is jók: *Zúg az erdő, a tenger meg erősen hullámszik*. A kötőszó használatát tehát előttünk még ismeretlen rejtett tényezők szabják meg. Ezek felkutatása a jövő feladata. De az olyan alosztályok megfigyelése, mint amilyeneket H. könyvében a 188. lapon találunk a *csak* szerepének a bemutatására, nagy lépéssel viszi előre a nyelvhasználat felmérését. Ehhez csak azt fűzném hozzá, hogy az egyes típusok közti különbség megállapításában még jobban figyelembe lehet venni a párhuzamos kötőszó-használatot. *Ezen mindenki nevetett, csak ő nem*. Itt a *csak de*-vel helyettesíthető, *hanem*-mel nem. *Nem állomás, csak bakterház*. Itt fordítva: *hanem* is állhat a *csak* helyett, illetőleg *hanem csak*, viszont *de* a mai nyelvhasználat szerint nem.

Az alárendelő ö s s z e t e t t m o n d a t ról szóló legterjedelmesebb rész bevezetőjében H. kifejti az összetett mondatok feldolgozásáról, rendszerezéséről kialakított elveit. A mellékmondatot nem úgy tekinti, mint mondat alakjában kifejtett mondatrészt. Ez az elv H. gyakorlatában azt jelenti, hogy nem a mellékmondatnak a főmondat szerkezetéhez viszonyított pozícióját (alanyi, állítmányi, határozói, jelzői) tartja fontosnak, hanem a mellékmondat jellegét. A mellékmondat egyrészt abból a szempontból jellemezhető, hogy függő kijelentés, kérdés, felszólítás, óhaj vagy felkiáltás-e, másrészt pedig aszerint vizsgálendő, hogy a fő mondatban milyen „tartalomváró” szó van, amelynek a mellékmondat „tartalmat ad”. „A mellékmondat lényege a tartalomadó funkció” (207). A „függő mondat” szakkifejezés H.-nál szelesebb értelmű annál, mint amihez mondattani munkákban szokva vagyunk. (Talán a „mellékmondat”-nak felel meg, esetleg csak a *hogyos* mellékmondatnak.) A függés jellege is tovább osztályozható a fenti öt típuson belül. A függő kijelentés lehet függő gondolat, érzés és beszéd, másrészt függő cselekvés,

történés, állapot és függő lehetőség. A főmondat tartalomváro szava lehet fogalomszó és formaszó. *Látom, hogy dolgozol.* — itt a tartalomváro szó fogalomszó (*látom*). „Ez az ige tulajdonképpen csak az érzékelés módját jelöli meg, a további közlés számára csak keretet ad, ezt a keretet a további közlés tölti ki tartalommal” (193). A tartalomváro szó lehet formaszó. *Ott virradt meg, ahol lefeküdt.* — itt a tartalomváro szó *ott*. A tartalomváro szerepet fogalomszó és formaszó együtt is betöltheti: *Megfeledkezik arról, hogy . . .* Ez utóbbi típusban a formaszó (*arról*) és az ige együtt alkotja azt a „keret-” kifejezést, amelyet a függő mondat tartalommal tölt meg — H. felfogása szerint. Az utóbbtól némileg különbözik az olyan formaszó, amely el is maradhat. Ilyenkor az ige önmagában is tartalomváro: *Azt gondolta, hogy . . .* A mellékmondat néha nem a főmondati mutatónévmásnak, hanem a mondatba beleérthető, mondást jelentő igének ad tartalmat: *Azzal ver föl hajnalban, hogy keljek fel.* Ezzel szemben a mutatónévmás kap tartalmat a mellékmondatban a következő példában: *A szomszédom reggel azzal vert föl, hogy a motorját berregtette az ablakom alatt.*

A mellékmondati tartalomadás szempontja sok értékes megfigyelést tesz lehetővé, annál is inkább, mert H. módszere szerint megkívánja a főmondat tartalomváro fogalomszavainak (igéknek, főneveknek, mellékneveknek) a listázását és jelentéskörök szerint való csoportosítását. Maga a tartalomváro szempontja azonban nem egységes. Egészen más jellegű a fogalomszavaknál mint a formaszavaknál. A *Látom, hogy dolgozol* — példamondatban a *látom* tartalomvároása lineáris, a *lát* ige szintaktikailag kiegészítést kíván egy csatlakozó mondatrész által. Ezzel szemben a főmondatbeli formaszó mintegy helyettesíti a főmondat szintaktikai struktúrájában a mellékmondatot: úgy utal a mellékmondatra, hogy szintaktikailag egy helyet biztosít számára. Itt a tartalomváro — mondhatjuk — paradigmatis jellegű. E két különböző síkon fekvő „tartalomadás” a szintaktikai funkció (pozíció) szempontjából lényeges eltérést mutat. A kettő egyszintre hozása a „tartalomváro”-nak mint közös sajátásnak az alapján talán nem a legszerencsésebb. H. szemléletében a szintaktikai funkció nem lényeges a mellékmondat minősítésében — ezzel magyarázható a kétféle tartalomadás összekapcsolása. Egyébként is nehéz megszokni, hogy a *Látom, hogy dolgozol* — mondatban a *látom* igét miért a *dolgozol* „tölti ki tartalommal”. A *látom* önálló, teljes értelmű szó, amilyen a *kap* vagy az *ad* ige. (Ezek is kiegészítést kívánnak.)

Ez a szemléletmód, amely a mellékmondat minősítésében a főmondatához viszonyított szintaktikai funkciót nem tartja lényegesnek, sokszor megnyilvánul H. munkájában abban a formában, hogy ugyanazon mellékmondatnak különféle főmondatához viszonyított megjelenései között a különbséget nem tartja lényegesnek. Például a 203. lapon írja: az alábbi mondatok összefüggéseiben mitsem változtat, ha a főmondatban e kifejezések bármelyike áll:

<p><i>gyanakodott,</i> <i>gyanította,</i> <i>feltámadt a gyanúja,</i> <i>az volt a gyanúja,</i> <i>gyanút fogott,</i> <i>élt a gyanúperrel,</i></p>	}	<i>hogy be akarják csapni</i>
--	---	-------------------------------

Hasonló összeállítások találhatóak még a 220. és 251. lapon. A 235. lapon expressis verbis kimondja H., hogy a mellékmondat funkcióját nem befolyá-

solja a főmondatához viszonyított pozíció. A példák:

<i>az volt a terve, elvetette a tervet, foglalkozott a tervvel, lemondott a tervről,</i>	}	<i>hogy vidékre költözik</i>
--	---	------------------------------

„Bármint variáljuk is a bevezető mondatot — írja H. —, a mellékmondat funkciója nem lesz más, mint hogy a *terv* szónak tartalmat ad.” Az, amit H. itt funkción ért, nem szintaktikai funkció, hanem jelentéstani viszony, amely különböző szintaktikai funkciókban is azonos marad. Ha H. következetes akar lenni elemzéséhez, akkor a *Pista fiam* és *Pista a fiam* jelzős szerkezetben illetőleg mondatban *Pista* és a *fiam* viszonyát egyformának kell megítélnie.

A főmondat és a mellékmondat viszonyának a megítélésében az egyoldalú főmondat-központú szemlélettel szemben H. mellékmondat-központú szemlélete egészséges reakció. Leghelyesebb az összetett mondatnak mind a két oldalú szemlélete. Ilyen irányba mutatnak már korábban Tesnière szintaxisához fűzött megjegyzéseim: „Ha csak azt nézzük, hogy a mellékmondat milyen funkciót tölt be a főmondatban végső soron, akkor például a következő három mondat mellékmondata egészen külön kategóriába kerül, a határozó, a jelző és az alany kategóriájába: *Ott, ahol élek. . . ; Abban a városban, ahol élek. . . ; Az, ahol élek. . .* Viszont mégcsak nem is vitatható, hogy e három mellékmondat szóról-szóra ugyanaz. Ha meg csak e mondatok önmagukban tekintett sajátosságát veszem figyelembe, s mindezeket határozószói mondatoknak nevezem (mint ahogy a *hogy*-os mondatokat főnévi, s a vonatkozó névmásos mondatokat melléknéviékné tekintetjük),²⁵ akkor elsikkad a funkcionális szempont. A szófajátváltás módszerének az alkalmazása itt is tekintetbe veszi mindkét sajátosságot: megadja a mellékmondat szófaji értékét, és az átváltoztatott, esetleg többszörösen átváltoztatott szófaji (funkcionális) értékét”. A ²⁵-ös jegyzet: „Nálunk régebben Simonyi osztályozta a mellékmondatokat szófaji értékük szerint. Ma is szokás megemlíteni ezt az elemzési módot, de inkább bírálva.” (Ált. Nyelv. Tan. I. (1963) 184.)

A mellékmondati tartalomadást H. az ismertetett szempontokon (fogalomszó, formaszó tartalomadása, függő kérdés, kijelentés stb.) kívül még négyféle szempontból minősíti. A tartalom eszerint lehet: 1. Lényegi és mellékes (jelzői); 2. abszolút és viszonyított; 3. általános és alkalmi; 4. szabad és kötött (irányított). A legfontosabb megkülönböztetés az 1.: lényegi és mellékes. Lényegi: *Molnárékről csak azt tudom, hogy elköltöztek*. Mellékes: *Molnárékről csak azt tudom, amit másoktól hallottam*. E tartalmi jellegű megkülönböztetés megfelel a *hogy*-os (lényegi) és a relatív (mellékes) mellékmondatoknak. Én inkább erre a szembenállásra alkalmaznám az *abszolút* és *viszonyított* elnevezést, tudniillik a relatív mondatok valóban viszonyítással adják meg a tartalmat. A *jelzői* megjelölést nem értem. Ide általában relatív mondatok tartoznak, nemcsak a jelzői relatív mondatok. A viszonyítottnak nevezett tartalomadás lényegében a hasonlító mondatokra vonatkozik. Kötött (irányított) a tartalomadás akkor, ha a főmondatbeli formaszó többféle mellékmondatot is lehetővé tesz, például

<i>barátom úgy horkol,</i>	{	<i>hogy szuszog is melléje hogy a szomszédba is áthallatszík hogy mindig felébredék tőle mint egy gőzgép</i>
----------------------------	---	--

H.-nak a felsorolt osztályozási szempontjai nem egyeznek meg a mellékmondatok fő fejezeteinek a beosztásával. Az alárendelő mondatok fő fejezetei ugyanis a következők: 1. Független kijelentés. 2. Független kérdés. 3. Független felszólítás, óhaj és felkiáltás. (Ezek mind *hogy*-os mondatok.) 4. Mutató névmások tartalomadása (*hogy*-os és relatív mondatok). 5. Határozószók tartalomadása (határozói relatív mondatok). E fejezetek felosztása némi rokonságot mutat azzal a mellékmondatfelosztással, amelyet a *The Hungarian Language* című kiadványban felvázoltam. Itt a mellékmondatokat négy osztályba soroltam. 1. Relatív mondatok (a két mondatban van egy közös, de megnevezetlen főnévi tag: *az, aki; azt, akinek* stb.); 2. Relatív jelzői mellékmondatok (itt is van egy közös főnévi tag, de ez a főmondatban meg van nevezve: *az a fiú, aki. . .*); 3. Relatív természetű határozói mondatok (itt a két mondat állítmányának térbeli, időbeli stb. viszonya van kifejezve; a szerkesztésmód párhuzamos: *ott, ahol; akkor, amikor; stb.*); 4. *Hogy*-os mondatok (többnyire a két mondat állítmánya van egymáshoz viszonyítva).

Az alárendelő összetett mondat fejezetein belül H. igen nagy gondot fordít a fő- és mellékmondatok szoros és laza fajtái közti átmenetek bemutatására, a sűrítést kifejező mondatfajták, a stilisztikai árnyalatok érzékeltetésére (ez különösen „A mellékmondat előrehozása” című alfejezetben megkapó), a *hogy*-os mondatoknál pedig a „tartalomváró” igék, főnevek és melléknevek jelentéstípusok szerinti listáinak az összeállítására. Csak mellékesen jegyzem meg, hogy a független felszólítás fejezetében több példamondat felszólító módú igét tartalmaz ugyan, de felszólításnak nem értelmezhetők e mellékmondatok. Ilyen példák: *Igyekeztem, hogy az írásom is szép legyen. — A kicsiny ember abban munkálkodik, hogy fűből, falevélből koszorúforma takarót fonjon a nagy ember kopasz fejére.* Stb. (267.)

A határozószók tartalomadása című fejezetben H. együtt tárgyalja az *ott, ahol* és az *annál a fánál, ahol* típust. De maga H. is említi, hogy az utóbbi mondatfajtákban *amelyen, amelyben, amelynél* ragos alakokat is lehet használni. Úgy gondolom, a tartalomadás jellege egészen más a két fajta, hagyományosan határozóinak és jelzőinek nevezett mellékmondatokban, s az utóbbiakba az *ahol* analogikusan került bele. Más problémát jelent az *olyan helyen, ahol, azon a helyen, ahol* szerkesztésmód. Ezek a megoldások a *hely* szó általános tartalma miatt funkcionálisan valóban megfelelnek az *ott, ahol*-féle típusnak.

Befejezésül az általános elvi kérdésekhez térnék vissza. Kritikai jellegű megjegyzéseim ellenére az elmondottakból egyértelműen kiderült, hogy H. munkája jelentékeny mértékben megtermékenyítette a mondattanírást. Ugyanakkor nem tudok egyetérteni azzal, ahogy ő a saját felfogását A Mai Magyar Nyelv Rendszerével szembeállítja, formális logikainak, nem a nyelv természetes adottságaiból kiindulónak minősítve az akadémiai nyelvtant. Ez a megállapítás azért meglepő, mert eddig a modern irányzatok képviselőit illették általában ezzel a váddal. Az említett nyelvtan valóban formálisabb, mint akár SIMONYI munkái, akár HADROVICS mondattana, a „formális” megjelölésen a nyelvtani formák (alakok és szerkesztési sémák) alapján való osztályozás nagyobb súlyát értve, de ez érthető márcsak a terjedelemtől fogva is. Egy rövidebb lélegzetű nyelvtan elsősorban a formális sajátságokat ragadja meg és ez így van rendjén. A részletes jelentéstani elemzés terjedelmét kíván, noha — felfogásom szerint — ez is hozzátartozik a nyelvtanhoz, amely e nélkül képtelen a nyelvi eszközök használatát konkrétizálni. De a jelentéstani részletekbe való elmerülés nem vezethet az alaki és szerkezeti összefüggések le-

becsüléséhez. H. maga is több helyen hivatkozik arra, hogy ahol az akadémiai nyelvtan a formális kidolgozást megadta (például a tárgyas igeragozás használata), ott ő felmentve érzi magát a megisméltéstől. Ezzel azonban elismerte a formális szempont jogosultságát is. Könyvében is nemegyszer — sőt talán többnyire — a formákból indul ki (ragalakok, nominális mondat, birtokos szerkezet, kötőszók), holott elképzelhető másfajta — jelentéstani — kiindulás is.

H. munkája — objektívan nézve — nem szemben áll A Mai Magyar Nyelv Rendszerével, hanem kiegészíti azt. Kiegészíti a jelentéstani, a stiláris, a frazeológiai elemzés irányában, némely ponton pedig — ahogy említettem a bevezető részben — a modernebb törekvésekhez áll közel. Mindez együtt adja meg H. könyvének azt a sajátóságot, amelyet ő funkcionálisnak nevez. A „funkcionális” megjelölés H. értelmezésében — ahogy ez az összetett mondatok fejezetében kap elsősorban szerepet — jelent egy tagadó jellegű magatartást is: a szintaktikai-pozíciós funkciók figyelembe vételének a tudatos mellőzését — a jelentéstani összefüggések javára. Úgy gondolom, ahogy ezt az előzményekben kifejtettem, a mondattanban ez a mellőzés nem jogosult és semmilyen kárt nem szenved a jelentéstani összefüggések nyilvántartása a szintaktikai funkciók számbavétele mellett sem. Éppen a kettő egymásra vonatkoztatása a feladat.

H. munkája egy igen nehéz kérdést tesz fel a mondattan írójának, talán éppen ez a kérdés a fő tudománytörténeti „funkciója” e műnek. A kérdés így hangzik: lehetséges-e a nyelvnek részletekbe menő, egészen pontos leírása? H. bebizonyította, hogy az elnagyolt leírás lehet tetszetős, áttekinthető, de semmiesetre sem tükrözi részleteiben a nyelvhasználatot. Viszont H. „tüzetes” munkája is csak bizonyos szövegekre támaszkodik. Ha ő a részletes leírásban, igék, főnevek, stb. listákba szedésében látja a mondattan egyik fő feladatát, kérdés, megvalósítható-e ez a feladat a vizsgálandó „korpusz” örökös nyitottsága miatt. Ha meg csak a törvényszerűség a fontos, minek a lista. A kérdést — eddigi saját próbálkozásaim alapján — magamnak is föltehetem.

KÁROLY SÁNDOR

Remarks on Syntactic Problems (On the basis of the Syntax by László Hadrovics)

The Hungarian special literature on syntax has been enriched with the work of LÁSZLÓ HADROVICS: „The Bases of Hungarian Functional Syntax”. The special interest of the work is that its author, the outstanding slavist and well-known lexicographer, has never written any article on syntactical topic during his thirty years of activity, and now he presents a whole book with the aim to change the way of Hungarian thinking on syntax.

Indeed, in HADROVICS's work there is much that is new. He gives something new mainly in the analysis of the different semantic types of the parts of speech found in syntagms and clauses continuing the activity of the great Hungarian linguist, ZSIGMOND SIMONYI in many aspects, but the whole concept is new insofar that he gives more consideration to the communicative function of the text and enforces the stylistic side much more. It is characteristic of Hadrovics's syntax that synonymous syntactical structures are often mentioned in it as well as pointing out the different roles in which any syntagm-type cannot be used. The latter two points of view show many common features with the newer linguistic trends together with two other characteristics of Hadrovics's activity; i.e. the emphasis on the importance of the parts of speech and the description of the detailed, mainly semantic conditions of the use of grammatical means or at least the endeavour to do so.

In Hadrovics's syntactic theory what he calls „implicit reserves” has an important role. This is nothing else but the implied meaning of the communication not explicitly expressed but implied to the text by the hearer. This is one of the great regularities in the „psychical mechanism” of communication — a favourite expression of Hadrovics — the importance of which, according to Hadrovics, for a grammar cannot be emphasized enough. Hadrovics does not say it explicitly (*expressis verbis*) but the careful reader can analyse three essentially different things from his „implicit reserves”.

1. On the one hand it is of lexical nature e.g. there is a constant element in the meaning of the individual words for a whole language community, therefore it is given in the lexical definitions of the dictionaries. E.g. everybody implies the object of the action (land) to the verb (to plough) without pronouncing it.

2. On the other hand it is of syntactic-grammatical nature e.g. It is tied to certain grammatical forms, very often to nominal predicatives without a subject. The missing part of the sentence is given unambiguously in the objective reality of the speech situation.

3. Its third type cannot be typified from grammatical point of view; it can be considered only in the stylistic analysis of the text. What „is missing” from the text very often can be explained with the living conditions of the characters in the text through a series of more or less complicate associations.

The appraisal and analysis of Hadrovics's works is extremely important for the Hungarian syntax-writing. We can see its importance not so much in the exposition of the general theses but in the methods applied in the individual chapters. Many of his statements can be argued with e.g. syntactical changes are as rapid as the lexical ones. Another problematical item is that at Hadrovics the scope of a dictionary and grammar is not sharply separated. He identifies analysis with text analysis, and in a text the information of lexicographic and grammatic character appears together. With the extension of the syntactic field to infinity — at least in theory — Hadrovics has added something very useful to the debates on the competency of grammar.

Considering Hadrovics's work from an objective point of view it is not in contrast with „The System of the Presentday Hungarian Language”, though he himself emphasizes the opposition; on the contrary it rather completes it in the direction of semantic, stylistic, and phraseological analyses and — as we have already mentioned it — in several points it is near to the modern trends in linguistics. All this together gives the peculiarity to Hadrovics's work which he calls functional.

As in Hadrovics's interpretation the denotation „functional” — having its role first of all in the analysis of complex sentences gives an attitude of negative character: the conscious pretermission of the syntactic positions in favour of the semantic relations. We think that this pretermission is not qualified in syntax and the semantic relations would not suffer with the consideration of syntactic functions. The task is the reference of the two on each other. Hadrovics's work puts a very difficult question to the author of syntax, which may be the main „function” of the work in science history. The question is as follows: Is the precise detailed description of the language possible? Hadrovics proved that a scamped description can be appealing, easy to survey but does not reflect the usage in detail. But Hadrovics's detailed work is also based only on certain texts. In case he finds one of the main tasks of syntax in a detailed description, in grouping verbs, nouns etc. into lists, the question is whether the task can be solved or not because of the permanent overttness of the corpus under examination and if only the regularity is important what is the aim of the lists. We have put this question to ourselves as well, on the basis of our own attempts.

SÁNDOR KÁROLY

